No of Questions : 30

No of Pages : 6

नामांक

माध्यमिक परीक्षा, 2019-20
तृतीय भाषा-संस्कृतम्
मॉडल पेपर दशम्

समय : 3.15 घण्टे **पूर्णांक : 80**

परीक्षार्थियों के लिए के लिये सामान्य निर्देश :-

1. परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रे निर्धारितस्थाने नामांकः अनिवार्यतो लेखनीयः।
2. सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः।
3. सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि उत्तरपुस्तिकायामेव लेखनीयानि।
4. एकस्य प्रश्नस्य सर्वेषां खण्डानामुत्तराणि एकत्र एव लेखनीयानि।
5. सर्वेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत-माध्यमेन एव लेखनीयानि।

---

1. अधोलिखितस्य गद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया अनुवादं करोतु- 5

स्वशिष्यस्य गुण-गण-महिम्ना परमप्रीतः गुरुः कुशलदासः स्वजीवितकाले एव आश्रमस्य स्वामित्वं केशवानन्दाय दत्तवान् गुरुपीठे च तं प्रतिष्ठापितवान्। 'परोपकाराय सतां विभूतयः' इति धिया समृद्धमठस्य विभूतीनामुपयोगं विधाय उर्दू-प्रधाने फाजिल्का-अबोहर-क्षेत्रे राष्ट्रभाषायाः प्रचारकार्यमारब्धम्। आदौ तावद् आश्रमे एव 'वेदान्त पुष्पवाटिका' इत्याख्य-सार्वजनिक-हिन्दी-पुस्तकालयस्य वाचनालयस्य च प्रारम्भः कृतः।

पश्चात्तत्रैव एका संस्कृत-पाठशालाऽपि स्थापिता। अबोहर-नगरे 'नागरी-प्रचारिणीसभा' प्रारब्धा। जनसहयोगेन 'साहित्यसदनम्, अबोहर' इत्याख्या संस्थापि आरब्धा या हि रविन्द्रनाथठाकुरस्य शान्तिनिकेतनोपमासीत्, यन्माध्यमेन च ग्राम्यक्षेत्रेषु 25 विद्यालयानां, चलपुस्तकालयस्य, सत्साहित्य-प्रकाशनाय 'दीपक-प्रेस' इत्यस्य च स्थापना जाता। साहित्य-सदने एव स्वामिना 30 तमम् अखिलभारतीयं हिन्दी-साहित्य-सम्मेलनमपि आयोजितम्। हिन्दी-सेवार्थं स्वामिने 'साहित्य वाचस्पतिः' तथा च 'राष्ट्रभाषा-गौरवम्' इत्युपाधिद्वयं प्रदत्तम्। केशवानन्दस्य हिन्दी-प्रचार-कार्याणामेकं सुफलम् एतदासीद् यद् देशविभाजनकाले पंजाबस्य फाजिल्का-क्षेत्रं पाकिस्ताने गमनात् वारितम्।

अथवा

1. अधोलिखितस्य गद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया अनुवादं करोतु- 5

महाराणा-प्रतापस्य छत्रपति-शिवाजिमहाराजस्य चाऽनन्तरं महाराजः सूरजमल्लः एव सः वीरः यः उत्साह-साहस-चातुरी-दृढ़तादिबलेन मुगलसाम्राज्यस्य उपरि प्रत्यक्षं प्रहारम् अकरोत्। तत्समक्षं मुगलानाम् अहंकारस्य नैकवारं पराजयः अभवत् मीरबख्शी सलावतखान-सदृशः शासकोऽपि तेन सह सन्धिं करोति यद् अद्यारभ्य अहं पिप्लवृक्षच्छेदनं-गोहननं-मन्दिरादिध्वंसनं च नैव करिष्यामि। इदं सूरजमल्लस्य प्रभावशालितायाः एकं निदर्शनम्। तदानीन्तनः न कोऽपि भारतीय-शासकः मल्लेन तुल्यः दृश्यते। अष्टादश-शताब्दस्य प्रायशः सर्वेऽपि इतिहासज्ञाः वृत्तान्त-लेखकाश्च तं मुक्तकण्ठं प्रशंसन्ति।

2. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया अनुवादं करोतु- 5

नानारत्नैर्मणिभिर्युक्ताम् हिरण्यरूपां हरिपदपुण्याम्।
राधासर्वेश्वरशरणोऽहं वारं वारं वन्दे रम्याम्।।

www.rbse.online

अथवा

2. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया अनुवादं करोतु– 5
पात्रापात्र–विवेकोऽस्ति धेनुपन्नगयोः इव।
तृणात्संजायते क्षीरं क्षीरात्संजायते विषम्।।

3. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंगं संस्कृतव्याख्यां करोतु–
उत्तरं यत्समुद्रस्य हिमाद्रेश्चैव दक्षिणम्।
वर्षं तद्भारतं नाम भारती यत्र सन्ततिः।।

अथवा

3. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंगं संस्कृतव्याख्यां करोतु–
प्रियवाक्य–प्रदानेन सर्वे तुष्यन्ति जन्तवः।
तस्मात्तदेव वक्तव्यं वचने का दरिद्रता।।

4. अधोलिखितस्य नाट्यांशस्य सप्रसंगं संस्कृत–व्याख्यां करोतु–
तापसी – सर्वदमन्, शकुन्तलावण्यं प्रेक्षस्व।
बालः – (सदृष्टिक्षेपम्) कुत्र वा मम माता?
उभे – नामसादृश्येन वंचितो मातृवत्सलः।
द्वितीया – वत्स, अस्य मृत्तिकामयूरस्य रम्यत्वं पश्येति भणितोऽसि।

अथवा

4. अधोलिखितस्य नाट्यांशस्य सप्रसंगं संस्कृत–व्याख्यां करोतु–
सर्वदारः – (राजोचितं प्रणम्य) विजयतां महाराजः।
प्रतापः – (दीर्घनिःश्वस्य मुखम् उन्नमय्य च) हा धिक्। विजयध्वनिं कृत्वा त्वम् अपि किम् एवं मां लज्जयसे भ्रातः।
सर्वदारः – प्राणाधार। किम् इदं भवान् वदति? स्वधर्माय भवता सर्वं किमपि कृतम्। स्वाधीनतायै सर्वं किमपि सोढम्। भवतः सदा एव विजयः एव भविष्यति।
प्रतापः – कीदृशस्तावद् विजयः? स्वदेशं परित्यक्तुं तु समुद्यतः अस्मि।

5. अधोलिखितेषु प्रश्नेषु केषांचन षट् प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतमाध्यमेन लिखतु–
   1. का वीणा पुस्तकधारिणी अस्ति?
   2. जयन्तः कस्य सुतः अस्तिः?
   3. महाराणाप्रतापस्य राज्याभिषेकः कुत्र अभवत्?
   4. केशवानन्दस्य मातुः नाम किम् आसीत्?
   5. ‘वन्दे नितरां भारत–वसुधाम्’ इत्यस्य पाठस्य रचनाकारः कः अस्ति?
   6. भामाशाहः किम् आदाय प्रतापस्य समीपम् आगच्छति?
   7. सुजानसिंहः कस्य अपरं नाम आसीत्?

निर्देशः प्रश्न संख्या 6–9 पर्यन्तं रेखांकितपदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं करोतु–

6. ‘भारत–भारती वैभवम्’ <u>गीतिकाव्यम्</u> अस्ति?

7. <u>सुरभारती</u> शरण्या अस्ति।

8. <u>दुःखसागरे</u> तरणीयम्।

9. सुरभारती एव वागीश्वरी।

10. प्रश्नपत्रादतिरिच्य स्वपाठ्यपुस्तकात् श्लोकद्वयं लिखतु–

11. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा एतदाधारित प्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखतु–

वैदिकसाहित्यं प्रमुखतया द्विविधम् अस्ति– मन्त्ररूपः ब्राह्मणरूपश्च। मन्त्रसमुदायः एव संहिताशब्देन व्यवाह्रीयते ब्राह्मणरूपः वेदभागः संहिता भागस्य व्याख्यारूपः विद्यते। ब्राह्मणभागः यागस्वरूपबोधकः अस्ति। एषः त्रिधा विभक्तिः भवति– ब्राह्मणम्, आरण्यकम् उपनिषद् च। यज्ञस्वरूपप्रतिपादकः ब्राह्मणभागः। अरण्ये पठिताः यज्ञस्य आध्यात्मिकरूपं विवेचयन्तः वेदभागः आरण्यकानि। उपनिषदः ब्राह्मत्मबोधिकाः मोक्षसाधिकाः सन्ति। वेदस्य अन्तिमरूपतया उपनिषद् 'वेदान्तः' इत्युच्यते। ब्राह्मणभागः गृहस्थानां कृते उपयोगी, आरण्यकभागः वानप्रस्थानां कृते, उपनिषद् भागश्च संन्यस्तानां हेतो बहूपयोगी भवति।

1. अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखतु?
2. यथानिर्देशं प्रश्नान् उत्तरतु–
   (क) ब्राह्मणभागः कस्य बोधकः अस्ति?
   (ख) मन्त्रसमुदायस्य अपरं नाम किम् अस्ति?
   (ग) यज्ञस्य आध्यात्मिकं रूपं के विवेचयन्ति?
   (घ) संन्यस्तानां कृते कः बहूपयोगी भवति?
   (ङ) ब्राह्मणग्रन्थानां कति भागाः सन्ति?
3. यथानिर्देशं प्रश्नान् उत्तरतु–
   (क) 'ब्राह्मणभागः यागस्वरूपबोधकः अस्ति' अत्र कर्तृपदं लिखतु।
   (ख) 'वैदिकसाहित्यं प्रमुखतया द्विविधम्' अत्र विशेष्यपदं किम्?
   (ग) 'एषः त्रिधा विभक्तः भवति' अत्र 'एषः' सर्वनामस्थाने संज्ञापदं लिखतु?
   (घ) आरण्यकानि कुत्र पठितानि भवन्ति?

12. अधोलिखितपदयोः संधिविच्छेदं कृत्वा संधेः नामापि लिखतु। 2

1. मात्रंशः
2. वागीशः

13. अधोलिखितपदयोः सन्धिं कृत्वा सन्धेः नामापि लिखतु।

1. नदी + ईशः 1
2. सदा + एव 1

14. अधोलिखितवाक्येषु रेखांकितसमस्तपदानां विग्रहम् अथवा विग्रहपदानां समासं कृत्वा समासस्य नामानि लिखत–

1. अहं कृष्णसर्पम् अपश्यम् 1
2. तत्र शिवः च केशवः च पठतः 1
3. सः प्रतिमासम् आगच्छति 1

15. निम्नलिखितवाक्येषु रेखांकितपदेषु प्रयुक्तविभक्तिं तत् कारणं च लिखत–

1. सा तस्मै भोजनं ददाति। 1
2. तेन सह अहम् अपि पठिष्यामि। 1
3. राजपुरुषात् चौरः पलायते। 1

www.rbse.online

16. कोष्ठकेषु प्रदत्त–प्रकृतिप्रत्ययानुसारं शब्दनिर्माणं कृत्वा रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखतु।

1. ताः .... सन्ति। (बालक + टाप्) 1
2. .... वृत्तिं धारयन्ति। (धर्म + ठक् + ङीप्) 1

17. अधोलिखितवाक्ययोः रेखांकितपदेषु प्रकृतिं प्रत्ययं च पृथककृत्वा लिखतु।

1. सः धनं लभमानः तत्र गतः। 1
2. अस्माभिः परस्परं स्नेहेन वसितव्यम्। 1

18. मंजूषायां प्रदत्तैः अव्ययपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखतु–

मञ्जूषा– बहिः, सहसा, वृथा, एव

1. वयं .... कार्यं न कुर्याम। 1
2. कृष्णः .... उद्याने न भ्रमति। 1
3. कोटरात् .... सर्पः आगच्छति। 1

निर्देशः– प्रश्नसंख्या 19–21 पर्यन्तं अधोलिखितवाक्यानां वाच्यपरिवर्तनं कृत्वा लिखतु–

19. मम मित्रं फलं खादति। 1

20. तेन दुग्धं पीयताम्। 1

21. रामः क्रदन्ति। 1

22. घटिकाचित्रं सहायतया अंकानां स्थाने संस्कृतशब्देषु समयलेखनं करोतु–

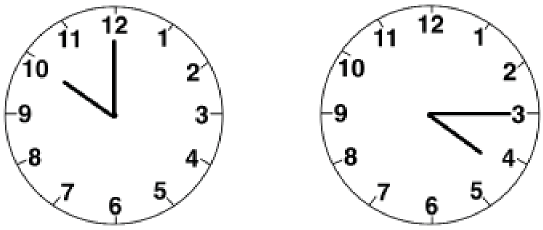

1. सः .... विद्यालयं गच्छति। 1
2. जनकः .... वादने जयपुरं गमिष्यति। 1

23. अधोलिखितं वाक्यत्रयं शुद्धं कृत्वा लिखतु–

1. आशीर्वादाः रक्षां करोति। 1
2. ते नार्यः हसन्ति। 1
3. त्वं गृहं गच्छामि। 1

24. भवतः नाम दिपांशुः। भवान् छात्रावासे निवसति। आगरा स्थितं ताजमहलं द्रष्टुकामः शैक्षिक भ्रमणाय गन्तुं भवान् इच्छति तदर्थं धनप्रेषणाय पितरं प्रति पत्रं लिखत।

अथवा

24. स्थानान्तरण प्रमाण–पत्रं प्राप्तुं प्रधानाचार्यः प्रति प्रार्थना पत्र मंजूषायां प्रदत्तैः शब्दैः पूरयत्।

मंजूषा– लिपिकः, पठिष्यामि, अधुना, दौसानगरम्, भरतपुरम्, परिवारः, प्रदाय, विद्यालयात्

सेवायाम्
श्रीमन्तः प्रधानाचार्यमहोदयाः,
राजकीय उच्च माध्यमिक विद्यालयः,
................।

विषय– स्थानान्तरण प्रमाण–पत्रं प्राप्तुं प्रार्थना–पत्रम्।

महोदयाः,

सविनयं निवेदनम् अस्ति यत् मम पिता अत्र .... अस्ति। .... तस्य स्थानान्तरणं .... अभवत्। मम .... मम पित्रा सह भरतपुरम् गमिष्यति। अहम् अस्मात् .... नवमकक्षाम् उत्तीर्णवान्, दशमकक्षायाम् अहं भरतपुरे ....। अतः मह्यं स्थानान्तरण–प्रमाण–पत्रं .... अनुग्रहीष्यन्ति भवन्तः इति।

सधन्यवादम्।

दिनांकः– 03.09.20....

भवदाज्ञाकारी शिष्यः
अंश शर्मा
कक्षा 10 (स)

25. मंजूषायाः उपयुक्तपदानि गृहीत्वा पितापुत्रयोः मध्ये योगदिवसविषये संवादं पूरयतु।

मञ्जूषा– कुर्वन्ति, आगच्छ, जूनमासस्य, कार्यक्रमः, शक्नोमि, अस्माकम्, योगदिवसे, अन्तराष्ट्रिययोगदिवसेः

पुत्र – भोः पितः! .... 29 दिनांके कः दिवसः भवति?
पिता – अरे! तस्मिन् दिने तु .... भवति।
पुत्र – योगदिवसे के .... भवन्ति?
पिता – .... विश्वेजनाः प्राणायामं व्यायामं च कुर्वन्ति।
पुत्र – योगेन .... स्वास्थ्यं सम्यक् भवति वा?
पिता – आम्। ये योगं .... ते रुग्णाः न भवन्ति।
पुत्र – तर्हि अहम् अपि योगं कर्तुं .... वा?
पिता – किमर्थं न, ... आवां योगं करवाव।

26. अधोलिखितषड्वाक्येषु केषांचन चतुर्णां वाक्यानां संस्कृतभाषया अनुवादं करोतु– 4

1. नूतन गीत गाती है।
2. हम सब खाना खाते हैं।
3. वह दूध पीए।
4. प्रातः भ्रमण करना चाहिए।
5. मुझे प्रतिदिन दूध पीना चाहिए।
6. रमेश घर चला गया।

27. अधः चित्रं दृष्ट्वा मंजूषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया षड् वाक्यानि रचयतु–

मञ्जूषा– वृक्षारोपणम्, वृक्षेभ्यः, प्राप्स्यामः, सत्पुरुषाः, फलानि, खादन्ति

www.rbse.online

अथवा

27. अधोलिखितम् अनुच्छेदं मञ्जूषायाः सहायतया पूरयित्वा लिखत– 3

मञ्जूषा– महत्वम्, अनुशासनस्य, परमावश्यकम्, देशः, जनाः, लभते, ।

.... मानव–जीवने विशिष्टं .... अस्ति। अनुशासेन .... महान् भवति। छात्रजीवने अनुशासनं .... अस्ति। अनुशासनेन विना साफल्यं न ....। अनुशासिताः .... प्रशंसनीयाः। अतः अस्माभिः अनुशासिताः भवितव्यम्।

28. अधोलिखितवाक्यानि क्रमरहितानि सन्ति। यथाक्रमं संयोजनं कृत्वा लिखतु।

1. एकदा सः जाले बद्धः।
2. मूषकः परिश्रमेण जालम् अकृन्तत्।
3. एकस्मिन् वने एकः सिंहः वसति स्म।
4. सिंहः जालात् मुक्तः भूत्वा मूषकं प्रशंसन् गतवान्।
5. तदा तस्य स्वरं श्रुत्वा एकः मूषकः तत्र आगच्छत्।
6. सः सम्पूर्णं प्रयासम् अकरोत् परं बन्धनात् न मुक्तः।

****

सत्र 2020–21 से नये पाठ्यक्रमानुसार सभी कक्षाओं के सभी विषयों की टेक्स्ट बुक एवं सभी प्रकार की सहायक अध्ययन सामग्री विद्यार्थियों को मोबाइल पर व्हाट्सएप द्वारा एवं वेबसाइट www.rbse.online पर उपलब्ध करवायी जाएगी। इसके लिये विद्यार्थियों से किसी भी प्रकार का कोई शुल्क नहीं लिया जाएगा। इसके लिये विद्यार्थियों को किसी भी प्रकार का कोई OTP Verification या Email द्वारा Verification नहीं देना होगा। हमारा व्हाट्सएप नम्बर जानने या अन्य किसी भी प्रकार की जानकारी के लिये वेबसाइट www.rbse.online पर विजिट करें।